

NEKOLIKO NAPOMENA O PODJELI RIJEČI NA SLOGOVE

Antun Hurm

U prošlom broju »Jezika« (br. 2., g. 53./54.) pokrenuto je pitanje, kako bi se pojednostavnila dosadašnja pravila o rastavljanju riječi na slogove. Ide se za tim, da se nađu što jednostavnija pravila, kojima će se moći bez poteškoća služiti i najširi krugovi pismenih ljudi, a da ne moraju poznavati zamršena pravila, kako ih postavlja naš Pravopis, pravila, koja iziskuju čak i neko filološko znanje. Radi se dakle o praktičnoj potrebi, kako bi se uklonile mnoge zapreke, koje su dosada morali svladavati praktičari, u prvom redu slagari u štamparijama, i da se rastereti rad u nastavi.

Izneseni su i konkretni prijedlozi. Imamo prijedlog Pravopisne sekcije Hrvatskog filološkog društva, o kojem izvješćuje Ljudevit Jonke, i nacrt Ilije Mamuzića.

Kao nastavnik s dugogodišnjim iskustvom želio bih ukratko iznijeti svoje mišljenje o tim prijedlozima, i to u prvom redu s obzirom na njihovu primjenu u školskoj praksi. No moram naglasiti, da mi o njima nije poznato više, nego što je rečeno u napomenutim člancima »Jezika«.

Mi smo kroz decenije učili dake u školi, da se riječi rastavljaju na slogove tako, da u novi slog ulaze skupovi suglasnika, koji se mogu lako izgovoriti. Upućivali smo ih, da u težim slučajevima izgovaraju riječi polagano, naglas, pa i pjevajući, i da će tako najbolje moći razabrati, što se da lako izgovoriti, jer će se riječi same razdijeliti u prirodne skupove. Kao mjerilo, da li je riječ valjano rastavljena, postavljali smo načelo, da treba paziti, da li koja riječ u našem jeziku počinje skupom suglasnika, kojim kanimo započeti novi slog. To je pravilo u suštini vrlo jednostavno, a teškoća je samo u tome, što se pretpostavlja poznavanje velikoga broja, ako ne svih riječi, pa i onih najneobičnijih. Često smo se pozivali i na veoma rijetko upotrebljavane riječi, kao na pr. na imenicu »čkalj«, koju spominje i Mamuzić, kada je valjalo započeti novi slog spojem suglasnika »čk« u riječima: *Ba-čka, njema-čka, duga-čka* i dr.

Tako je kod nas uglavnom ostalo sve do g. 1947., kada je ovo više ili manje praktično pravilo u devetom izdanju Boranićeva Pravopisa zamijenjeno nizom točno određenih pravila o skupovima suglasnika, koji se prenose u novi slog. Ta su pravila svakako preciznija, i tko ih valjano prouči, može posve sigurno rastaviti svaku riječ. Malu zabunu izazvalo je samo pravilo pod točkom 3.b u spomenutom izdanju Pravopisa, jer naši učenici, kako znamo iz prakse, nisu uvijek pazili na to, da prvi suglasnik u tom skupu mora biti jedan »od ostalih« suglasnika; osim toga trebalo je znati, kada je slog je iza *r, v* nastao od staroga »jata«. Zato je

u školi bilo dosta posla s tim pravilima, a znamo, da su učenici u školskim zadaćama kojiput prelazili u novi red, iako je bilo još dosta mjesta u istom retku, samo zato, što su bili u nedoumici, kako bi podijelili ovu ili onu riječ. Ali sve kad bi se u nastavi s nešto više truda i dobro uvježbala ta pravila, ne možemo tražiti od svakoga praktičara, da ih nauči, pa da ih se odmah dosjeti, kad mu ustrebaju, i da ih ispravno primijeni.

Da bi se uklonile ili barem smanjile teškoće u pitanju podjele riječi na slogove u školskoj i izvanškolskoj praksi, prišlo se sada, kada se izrađuje novi pravopis našega književnog jezika, posve opravdano i njegovu rješavanju. Morat će se u tom poslu svakako paziti na to, da nova pravila budu uistinu jednostavna i jasna, kako se ne bi stvar opet bez potrebe zamrsila.

Hajde da se najprije osvrnemo na prijedlog Pravopisne sekcije. Možemo odmah reći, da je prijedlog zaista radikaln, da se išlo do najkrajnjih granica i da je dana vrlo velika, rekao bih i prevelika, sloboda u rastavljanju riječi na slogove. Ali pri tom se, kako izgleda, više pazilo, kako bi se olakšao posao slagaru, a manje se mislilo na primjenu tih pravila u nastavnom radu. Velika sloboda, koja se daje, unijet će isto tako veliku zabunu u glave naših učenika, kad budu vidjeli, kako je sada u pitanju podjele riječi na slogove dopušteno sve, pa i ono, zbog čega su dosada dobivali lošu ocjenu. Ne će biti lak posao naučiti đaka, kako će najbolje rastavljati riječi, ako budemo dopustili, da imenicu *bumbar* može rastaviti *bum-bar* i *bu-mbar*. Isto tako nije dobro, što se u riječima *školsstvo*, *sredstvo*, *pojmljiv* postavlja nekoliko mogućnosti podjele, jer ako se i kaže, da se ne preporučuje podjela *ško-Istvo*, *sre-dstvo*, *po-jmljiv* i da je bolja podjela *bum-bar* nego *bu-mbar*, tim se ipak ne poriče mogućnost ni te u najmanju ruku neobične podjele. Ovakva velika sloboda dovest će u praksi do neželjenog razilaženja, a u školi svakako do velike zbrke, da ne kažemo do anarhije u tom pitanju. Osim toga njome se griješi i protiv postavljenog načela, da ne valja prenositi u novi slog skupove suglasnika, koji se ne dadu lako izgovoriti, jer ne može nitko ustvrditi, da je lako izgovoriti slog, koji počinje spojevima, suglasnika *mb*, *Istv*, *dstv*, *jmlj*. Ograda, da se ovakva podjela ne preporučuje, u nastavi ne znači ništa: normativna pravila treba jasno da kažu, što je dobro, a što nije.

Ne smijemo pretpostavljati, da učenik, pogotovu onaj na nižem stupnju, zna sam prosuditi, što je dobro, a što je bolje, i koju će od više postavljenih mogućnosti upotrebiti; njega će ovakva neodređenost samo zbuniti. Slično je to kao s logičnim i gramatičkim interpunkcijama. Znamo, da je početniku mnogo lakše protumačiti gramatičko interpunkti-

ranje nego logično. A zašto? — Baš zato, što je točno određeno, kako se stavljaju interpunkcije i što je dovoljno, da učenik shvati formalnu strukturu rečenice, pa da zna ispravno stavljati interpunkcije. Naprotiv, logično interpunktiranje dopušta veću slobodu, ali pritom se pretpostavlja, da je onaj, koji piše, već toliko izgrađen, da zna ispravno raščlaniti i odulju misaonu cjelinu i da umije slobodnim stavljanjem interpunkcija odrediti njezin pravi smisao. Zato treba i u našem pitanju, koje je posve formalne prirode, postaviti najjednostavnije načelo, ali to načelo valja dosljedno provoditi i za svaki slučaj točno utvrditi, kako se mora postupati. U pravilima, koja se uče i u školi, treba da bude što manje alternativa, jer se time uvelike olakšava nastavni rad, osobito u nižim razredima.

Ako bi se dakle usvojio prijedlog Pravopisne sekcije, morale bi se svakako izvršiti znatne izmjene u gore navedenom pravcu.

Mnogo prihvatljiviji i praktičniji je nacrt Ilije Mamuzića. U prilog njegovoj podjeli govori prije svega to, što je vrlo jednostavna i jasna, tako da je može svaki početnik lako razumjeti. Mamuzić je kao dobar poznavalac škole — kako sam kaže — nastojao, »da nađe jednu podjelu koja bi u isto vreme i znatno rasteretila našu nastavu i bila lako primjenjiva u našoj sve obuhvatnijoj praksi pismenog izražavanja«. Mislim, da je u svom nastojanju i uspio, jer njegova bi »praktična pravila«, kako ih sam naziva, zaista olakšala nastavni rad, a bila bi pristupačna i svakom praktičaru.

Ali i u Mamuzićevim pravilima bi valjalo dosljednije provesti postavljeno načelo, da od dva ili više suglasnika pripada prvom slogu samo jedan suglasnik, a ostali da se prenose u novi slog. U trećem se pravilu Mamuzićeva nacrta naime dopušta, da mogu u stranim riječima ostati iznimno i dva suglasnika u prvom slogu, »obično kad postoji kraća reč sa istim suglasnicima«. Kao primjer se spominje riječ *Golf-ski* (prema *Golf*) i *student-ski* (prema *student*). Ali takvih posesiva, izvedenih od stranih riječi, ima dosta, i ne samo kad postoji kraća riječ. Nabrojiti ćemo ih samo nekoliko: *alp-ski*, *kelt-ski*, *bard-ski*, *protestant-ski*, a mogli bismo ih naći i više. Istina je, da je teško dopustiti podjelu *Gol-fski*, *studen-tski*, *al-pski* i t. d., ali radije i to, nego da se napusti onako jednostavno pravilo, koje se može u svim našim, a i u najvećem broju stranih riječi dosljedno primijeniti. Čim bi se počelo odstupanjem, moralo bi se poći i dalje te utvrditi, da je bolja podjela: *pu-blika*, *du-plikat*, *vi-bracija*, *ekspro-prija-cija*; *ro-dlanje*, *kva-drat*, *a-tlet*, *te-traedar*; *re-gleman*, *re-gres*, *de-klamacija*, *demo-krat* nego po Mamuzićevu pravilu: *pub-lika*, *dup-likat*, *vib-racija* i t. d. Ako točnije ispitamo napomenute primjere, vidjet ćemo, da se mahom radi o spojevima labijala, dentala ili velara s likvidama *l*, *r*, a

to su najprirodniji spojevi suglasnika i mogu se lako izgovarati. Isto tako i sibilant s po prirodnom sastavu riječi pripada u novi slog; ispitaj primjer: *de-spot, fili-star, mu-sliman, pro-spekt, re-storan* i dr. Kad se jednom odstupilo od postavljenog načela, kao što je učinjeno u trećem pravilu, onda bi bilo logično i s pravom bismo očekivali, da će se učiniti i drugi ustupci, a time bi se pitanje opet zaplelo.

Ne će biti uvijek lako ni sa složenicama, osobito u stranim riječima, a pogotovu ako se više pravo ne osjeća, od kojih je dijelova složena. Ispitaj na pr. strane složenice: *eksploziv, ekstaza, transparent, mikroskop, rekvizicija* pa naše: *rasjeći, bežičan, uzastopce, besvijestan* i dr. Ali iste i slične teškoće postojale su i dosada, iako Pravopis točno određuje, kako se ima u takvim slučajevima postupati.

Po mome bi mišljenju bilo bolje, da je Mamuzić ostao dosljedan postavljenom načelu, da samo jedan suglasnik pripada prvome slogu, to više, što se njegovo odstupanje odnosi samo na neke strane riječi, a tih nema, a i ne treba da bude mnogo. Ako se pak počne odstupanjem, moralo bi se, kako sam naprijed razložio, poći i dalje. Htio bih na kraju dodati, da bi u trećem i četvrtom pravilu Mamuzićeva nacrt valjalo riječ »obično« točnije odrediti ili je izostaviti.

Predložena bi se pravila prema tome morala još ponešto preinačiti, pojednostavniti i ujednačiti, kako bi se došlo do njihova najjednostavnijeg oblika, koji bi odgovarao potrebama škole, a jednako bi zadovoljio i najšire redove praktičara.

PRIJEDLOZI PRAVOPISENE SEKCIJE O ZAREZU

Ljudevit Jonke i Josip Hamm

Pravopisna sekcija Hrvatskog filološkog društva raspravila je na svojim sjednicama u veljači o. g. pitanje interpunkcije. Osobito se dugo zadržala na pitanju stavljanja zareza u složenim rečenicama. Pritom su se na osnovi različitih prijedloga oblikovala dva mišljenja. Po jednome treba u nas i dalje zadržati t. zv. gramatičku interpunkciju, jer je određenija i lakša i za škole i za prosječno pismene ljude. Po drugom mišljenju treba uvesti slobodniju, t. zv. stilsku interpunkciju, koja se ne bi zasnivala na gramatičkim, nego na stilskim elementima. Za gramatičku interpunkciju izjasnio se pretežan broj članova sekcije, pa će se jamačno ona unijeti u nacrt novog pravopisa, koji priprema Pravopisna sekcija.

No iako će se po zaključku odbora Hrvatskog filološkog društva čitav nacrt dostaviti na ogled našim prosvjetnim i kulturnim društvima i ustanovama, da dadu o njemu svoje mišljenje, iznosimo već sada ukratko